

stor rätt som detta samband tolkas av Schrems så att lånet från den medeltida koralmusiken måste vara en följd av liturgisk förnyelse, synes det mig kunna angivas så: den gregorianska sången skall vara *ett medel till* liturgisk förnyelse. De båda påståendena utesluta icke varandra.

Knut Peters.

Svensk orgelkonst under 1932.

En återblick.

Svensk orgelkonst har under det gångna året måst vidkännas förlusten av tvenne tjänare, bägge lika hängivna instrumenternas instrument. *John Moréns* och *C. F. Hennerbergs* huvudsakliga gärning kom visserligen att ligga utom den egentliga orgelkonstens rāmärken, men vad de var för sig utträttat till fromma även för denna konst, är av den art, att deras namn av svenska orgelvänner alltid skola minnas med tacksamhet.

Av all kyrkomusik låg väl den lutherska koralen *Moréns hjärta* närmast. Det blev också denna som kom att bilda grundpelaren till den orgelmusik, vi nu äga av hans hand, främst representerad av koralförspelen i 1914 års *Vesperale*, men även av 50 koralförspel (*Diakonistyrelsens förslag*) samt *Pastoral* och *Orgelkoralen O, wie selig . . .*, de båda sistnämnda postumt utgivna å Nord. Musikförl. Vid sidan av motetterna och *M:s* vokala produktion i övrigt intaga väl dessa orgelsaker en blygsam ställning. Detta är dock fallet endast i yttre mening. Den kunnighet, stilkänsla och framför allt liturgiska blick, som dessa koralbearbetningar röja, berättiga *M.* förvisso till en hedersplats bland svenska komponister av liturgisk orgelmusik. Enligt förljudande äro planer å bane att som en separat samling få de i *Vesperalet* förekommande förspelen av *M.* publicerade. Säkerligen skulle en dylik åtgärd att göra dessa förspel, bland vilka många utgöra verkliga pärlor, mera tillgängliga för våra organister ute i bygderna, hälsas med allmän tillfredsställelse.

C. F. Hennerbergs kärlek till orgeln tog sig uttryck främst i omfattande forskningar och studier rörande instrumentets byggnad och tekniska utveckling. Som en frukt härav är först och främst att nämna *Orgelns byggnad och vård* (utkommen i tvenne upplagor) ett arbete, som på ett övertygande sätt vittnar om förf:s förfarenhet på orgelbyggnadsteknikens område. Denna bok brukas alltjämt vid undervisningen i Konservatoriets orgelklass. Ett arbete, som av *H.* översatts till svenska, är *Die Orgelregister* av *Locher*. I orgelfrågor ådagalade *H.* en sund, konservativt betonad uppfattning. Mot tekniskt nyhetsmakeri ställde han sig skeptisk och föredrog gamla beprövade system framför dagens senaste uppfinningar. *H.* efterlämnade en betydande manuskriptsamling rörande gamla svenska orglar. Utan tvivel torde detta material, som bl. a. upptager ytterst intressanta uppgifter speciellt om medeltida gottlandsorglar, bli av stort värde för forskningen å detta område.

Från en provins i Mellansverige meddelas, att man där allvarligen dryftat väckt förslag om bildandet av en orgelvännernas förening, med syfte att genom föredrag och konserter samt skriftspridning väcka och befordra allmänhetens intresse för svensk orgelkonst. Att vid sidan av K. S. V., som alltjämt mottager även lekmän i sin krets, för detta ändamål bilda en ny sammanslutning kan givetvis diskuteras. Emellertid hälsar orgelsektionen med glädje meddelandet i fråga, ty det utgör ett talande vittnesbörd om att orgelintresset i vårt land är i ständigt stigande.

Även under det gångna året har allmänheten förutom vid de sedvanliga gudstjänsterna haft rika tillfällen att lyssna till orgelmusik. Regelbundet återkommande kyrkomusikaftnar ha (med olika benämning, såsom musikandakt, orgelandakt, helgsmålsbön o. s. v.) sålunda ägt rum i såväl huvudstaden (Adolf Fredrik, S:ta Clara, Engelbrekt, S:t Jacob, Maria kyrkor och Storkyrkan) som ute i landet (Uppsala, Lund, Södertälje, Båstad, Ljusdal, Vingåker m. fl.). Ett stort antal kyrkokonserter ha vidare anordnats av Radiotjänst, vars förståelse och uppskattning av kyrkomusiken tagit sig uttryck bl. a. i anordnandet av en serie historiska kyrkokonserter med huvudvikten lagd å orgelmusik.

Av nytgivnen litteratur för orgel märkas Julpastoral av John Morén (Nord. musikförl.) och ett häfte koralförspel, utgivna av Daniel Olsson och A. G. Joelsson (Diakonistyrelsens förl.). Bland tonsättningar, som föreligga i manuskript är att nämna Fantasi av G. Heintze, Postludium av A. Runbäck och Preludium och fuga av Edv. Blom. »Om Orgelregistren» heter ett nytgivet arbete av Patrik Vretblad. För orgelharmonium föreligger en samling, betitlad Melodium, utgiven å Lundquists förlag av D. Wikander.

Följande uppsatser om orglar och orgelmusik ha varit publicerade; i Tidskrift f. kyrkomusik: Kaminsky som orgelkomponist av B. Anrep-Nordin, Abbé Vogler som orgelbyggare av H. Mårtensson, O. Olssons orgelkompositioner av N. O. Raasted samt Vårt gammalsvenska orgelbestånd av B. Wester;

i Svensk tidskrift för musikkforskning:

En nordtysk orgeltyp i Uppsverige av B. Wester, Abbé Vogler och svensk orgelbyggnadskonst jämte några nyupptäckta voglerdokument av S. Wistedt;

i Lübeckische Blätter: Etwas über unsere alten schwedischen Orgeln av G. Schedin.

Bland recenserade orgelnoter och arbeten om orglar märkas Th. Aagaard: 25 Preludier, C. Carlsen: Fra Davids salmer, J. N. David: Choralwerk, J. L. Emborg: Fire Orgelkompositioner, H. F. Enckhausen: 73 Choralvorspiel, J. Reinberger: Orgelsonater, G. Rüdinger: Sonate f. Orgel, H. Schindler: Sonate f. Oboe u. Orgel, F. Dietrich: Geschichte des deutschen Orgelchorals, Weigl: Handbuch der Orgellitteratur.

Nord. museet fortsätter alltjämt sin orgelverksamhet. Om denna lämnar amanuensen, fil. lic. B. Wester följande redogörelse: »Orgelarkivet i Nordiska museet har utökats med ett flertal inventerade och undersökta äldre orglar i Dalarna, Gestrkland, Uppland och Östergötland. Bland

större undersökta orglar inom dessa områden må omnämnas orgelverket i Gammalkils kyrka, Östergötland, 26 stämmor, byggd av Pehr Schiörlin 1800-talets början, samt orgelverket i Leufsta Bruk, Uppland, 28 stämmor, ursprunglig orgel, byggd av Johann Niclas Cahman 1728.

Föredrag om äldre orglar ha hållits i Rö, Ekerö och Bälunge kyrkor i Uppland, samt Djura kapell i Dalarna, varvid huvudvikten särskilt lagts vid frågan om våra äldre svenska mästare-orglars fortsatta bruk som liturgiska instrument.»

På grund av felande uppgifter måste orgelsektionens rapport denna gång tyvärr sakna redogörelse för det gångna årets verksamhet å orgelbyggeriets område. Denna brist beklagar sektionen så mycket mer som den är livligt medveten om, att en dylik redogörelse (såsom den i fjolårets rapport intagna) skulle vara av stort intresse icke minst för orgelbyggarna själva. Då det dessutom ur allmänskulturell synpunkt är av vikt att orgelrapporten blir så fullständig som möjligt, vill sektionen uttala den förhoppningen att erforderliga uppgifter från landets orgelbyggare till ett kommande år icke må utebli.

I tidigare årsrapporter har orgelsektionen erinrat om vikten av att vad som ännu finnes kvar i våra kyrkor av gamla värdefulla orglar så vitt möjligt måtte bevaras. Denna gång inskränker sig sektionen till att anföra ett exempel på hur det kan vara möjligt, vissa svårigheter till trots, att icke endast bevara en utdömd orgel från förtidig förintelse, utan också genom pietetsfull renovering göra den duglig till fortsatt tjänst. När nuvarande organisten i Båstads kyrka 1917 tillträdde sin tjänst därstädes, möttes han av den nyheten, att den gamla kyrkorgeln, ett verk från 1792 av J. Ekengren, skulle rivras för att bereda plats för en ny. Naturligtvis var organisten glad åt att få en splitter ny orgel. Men tanken att den visserligen skröpliga men med många härliga stämmor utrustade gamla orgeln inom kort skulle vara förvandlad till en skrothög, den kunde inte lämna honom. Han beslöt sig för att göra ett försök att rädda orgeln. I elfte timmen — endast fjorton dagar återstodo tills orgelbyggarna skulle anlända för att taga itu med rivningen — lyckades han med bistånd av inflytelserika församlingsbor, förhindra det gamla verkets nedskrotning. Den gamla orgeln måste visserligen lämna plats för en ny, men den fick dock stanna inom kyrkans murar och uppsattes i vapenhuset bakom den nya orgeln. Efter en synnerligen omsorgsfull av varliga händer utförd renovering står nu det ekengrenska verket, icke som ett dött museiföremål, utan som ett levande monument över en svunnen storhetstid i svensk orgelbyggnadskonsts historia. För framförandet av Buxtehude, Bach och andra store lånar det vid de under sommartid varje vecka anordnade orgelaftnarna sin egenartade, klangfagra röst och kommer helt visst att för långa tider framåt räknas till Båstads kyrkas klenoder.

En glädjande tendens i nutida svensk orgelkonst är en tydligt skönjbar strävan att låta mästarna från orgelkonstens guldålder mer och mer komma till tals. Buxtehude, Pachelbel och Bach äro sålunda namn, som allt oftare figurera i annonser och notiser om kyrkomusikafnarn och radiokonsorter. En samling klassiska orgelstycken, som utgavs för nå-

got år sedan, har, enligt vad man upplyser å ett av våra större musikförlag, haft en strykande åtgång. Vissa tecken tyda även på att liturgisk stil i allt högre grad börjar präglå orgelspelet vid gudstjänsten. Den senaste preludiesamlingen (jmf. r ovan) samt valet av postludier vid de radierade gudstjänsterna bära vittne härom.

Organisterna av i dag kunna väl också på det hela taget glädjas å förståelse och uppskattning för sin insats vid gudstjänsten, båda från prästerskapets och kyrkofolkets sida. Likgiltighet eller motstånd möter väl å ett och annat håll. Må där så är fallet dock tron på musikens liturgiska uppgift icke avmattas, utan i stället ett allt djupare inträngande i den sacrala orgelkonstens hemligheter tillföra vårt gudstjänstliv ännu rikare värden och såmedelst om möjligt också övervinna allt motstånd.

Waldemar Ahlén.

Kyrklig konst 1932.

Litteraturen under år 1932.

Den kyrkliga konstilliteraturen under år 1932 utgöres — som framgår av nedanstående korta översikt — mest av smärre uppsatser. Endast ett fåtal större verk ha sett dagens ljus. Här upptagas utom mera vetenskapligt hållna artiklar i tidskrifter och festskrifter även smärre populära bidrag, som ha mera karaktär av hembygds litteratur. Uppsatser i stiftets julböcker ha refererats i denna tidskrifts januarihäfte.

Vissa monument från den äldre medeltiden äro behandlade av Sten Anjou, som i en populär vägledning skildrar Heligkorskyrkan i Dalby (serien Svenska fornminnesplatser, Stockholm 1931) och Otto Rydbeck (»Sjörups ödekyrka» i Skånes hembygdsförbunds årsbok 1932), den sistnämnda en väckande maning att skynda till hjälp för att rädda en ödekyrka att falla samman, Curman och Lundberg om Cistercienserklostren (i Risebergaboken 1931) samt Wilhelm Nisser, Visingsö (Svenska fornminnesplatser). Sigurd Curman beskriver i Romdahls Linköpings domkyrka den äldsta domen från 1100-talet, och i »Arkeologiska studier tillägnade H. K. H. Kronprinsen» behandlar han en grupp gravmonument från 1000-talet i Vreta kloster. C. R. af Ugglas skildrar i samma skrift ett altarkors från Sigtunatiden i Statens historiska museums samlingar. I en uppsats om »Lejonkyrkorna och en spetsbågig valvtyp från 1100-talet i Skåne» av Hans Wåhlin (i Festskrift till Verner Söderberg den fjärde oktober 1932) studeras kyrkorna i Stora Hammar, V. Vemmerlöv, V. Tomarp, Hammarlöv och Skegrie. Några svenska romanska dopfuntar äro nämnda i Georg Pudels Romantische Taufsteine (Würfel Verlag, Berlin-Lankowitz). Egentligen profanarkitekturhistoriska men med anknytning till kyrkobyggnadskonsten